

Альона Берегельська,

мол. наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

ПРОБЛЕМИ СТАНДАРТИЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Розглядаються проблеми, пов'язані з процесом стандартизації діяльності у сфері електронних інформаційних обмінів. Зокрема щодо узгодження вітчизняної терміносистеми з міжнародною у разі прийняття та впровадження в Україні національних стандартів. Відзначається, що цілі напрями використання електронної інформації ще не мають належної повноти нормування. Так, потребує відповідної регламентації електронна бібліотека в сукупності її основних компонентів, суттєвого вдосконалення потребує нормативна діяльність з регулювання процесу надання громадянам електронних адміністративних послуг тощо.

Ключові слова: електронні інформаційні ресурси, стандартизація, бібліотека, електронні видання, міжнародне інформаційне співробітництво, електронна бібліотека.

Зростаюче значення інформаційних ресурсів у суспільному житті обумовлюється підвищенням складності завдань, що постають перед ним, необхідністю оперативного реагування на нові виклики, що вимагають творення адекватного їм змістового наповнення, нових інформаційних продуктів, узгодження строків їх упровадження в практику із темпами самих змін у навколишньому світі. Зближення процесу інформаційного виробництва з перетворювальною діяльністю людини, об'єктивна потреба підвищення ефективності використання інформації як суттєвого фактора прискорення суспільного прогресу, – все це обумовило в останні десятиріччя активізацію процесів циркуляції інформації як у національному вимірі, так і в системі міжнародних інформаційних комунікацій.

Водночас відбувається швидкий, у масштабах суспільного виробництва не завжди помітний, процес напрацювання нових технологій, побудованих на використанні інформаційного потенціалу, знаходження оптимізованих шляхів вирішення проблем у всіх сферах суспільного

життя, концентрації зусиль, інтелектуального потенціалу в міжнародних масштабах на вирішенні глобальних проблем сучасності. Сьогодні «індустрія інформації провідних країн реально перетворилась в особливу, якісно нову галузь загальної структури економіки. Тут здійснюється продукування товару нового типу – глобального товару з новими економічними властивостями – необмеженого відтворення і накопичення багаторазового використання» [1].

Стрімкий розвиток цього процесу значною мірою був обумовлений утвердженням технологій виробництва і використання електронних інформаційних ресурсів, розповсюдженням пов'язаного з цим у глобальному вимірі процесу інформатизації, що надає доступ до інформаційних ресурсів усім категоріям потенційних користувачів і забезпечує практично кожній людині, пов'язаній з Інтернетом, можливість для власного інфотворення. Поширення електронних інформаційних технологій уже сьогодні забезпечує переваги цьому ресурсу над друкованим практично в усіх сферах суспільної діяльності.

Опитування, проведені в сучасній студентській аудиторії, свідчать, що «електронні видання (44%) мають перевагу над друкованими (16%), якщо виникає необхідність пошуку інформації для навчання, а ось у пошуку інформації пізнавального характеру (20%) та для проведення дозвілля (46%) респонденти більше звертаються до друкованих ресурсів. Незважаючи на те, що електронні ресурси активно впроваджуються в сучасну реальність, на запитання про переваги друкованих видань близько 75% респондентів відповіли, що друкована інформація зручніша для сприймання. Скоріш за все, така відповідь обумовлена тим, що довго читати з екрана електронного носія не дуже комфортно і не зовсім зручно, швидко втомлюються очі. Перевага ж видань з інформаційно-комунікаційної мережі Internet, по відношенню до друкованих носіїв, полягає у зручному пошуку – 53%, доступності – 28% та легкості у використанні – 19%» [2].

Вплив загальноцивілізаційної інформаційної бази на духовний світ людства пов'язаний із зростаючими можливостями долучення до найвищих здобутків людського духу, духовно-ціннісних орієнтирів загальнолюдського масштабу все більших мас населення Землі, включення їх у процес розвитку високої моралі, орієнтирів різних рівнів побутування, загальнокультурного розвитку, створення належних умов

для зростання інтелектуальної спільності людства, інтелектуалізації всієї людської діяльності. Удосконалення засобів задоволення інформаційних потреб у духовній сфері створює можливості для розвитку віротерпимості, знаходження шляхів для порозуміння й усунення найскладніших міждержавних, міжнаціональних, міжкласових та інших суперечностей.

Нова епоха, нові можливості доступу до інформації дають потенційну можливість пом'якшити, а в принципі – і ліквідувати соціальні болячки людства, характерні для минулих епох і сучасності, торувати дорогу в майбутнє через демократію, через соціально справедливе «суспільство знань», яке намагаються сьогодні роздивитись через роки і спрогнозувати провідні вчені світу [3].

Мобілізація наявних загальносуспільних інформаційних ресурсів, а також інформаційних ресурсів кожної нації, держави у принципі створює можливості для формування оптимального економічного укладу, оптимальної суспільної організації у поєднанні з місцевою специфікою, сприяє реалізації можливостей гармонійного розвитку людини як творчої індивідуальності і свідомого повноцінного члена всієї системи соціальної спільностей, до якої вона належить. Реалізація цієї тенденції в процесі розвитку людської цивілізації набуває дедалі більшої актуальності і з розвитком суспільства входить у систему основних показників його життєздатності. У сучасному суспільстві ефективність виробництва та використання інформаційних ресурсів, як і ефективність будь-якої іншої суспільної діяльності, стає все більш важливим критерієм успіху, визначає місце кожної нації в ієрархії нового суспільства.

У зв'язку з об'єктивною потребою розвитку міжнародного інформаційного співробітництва, характерною особливістю сучасності є забезпечення розвитку координаційних та нормативних інструментів як у глобальних інформаційних процесах, у міждержавних інформаційних відносинах, так і в масштабах національного інформаційного простору. Важливим напрямом роботи з використання ресурсів глобального інформаційного простору в інтересах розвитку українського суспільства, в розвитку його міжнародного співробітництва є вивчення й освоєння міжнародної правової бази в інформаційній сфері, а також освоєння документного ресурсу міжнародних правових актів, що стосуються всіх сфер співробітництва України з зарубіжжям,

діяльності спільних підприємств, участі у формуванні інформаційних ринків, розвитку навчального процесу тощо.

Електронні технології прийшли також і в бібліотечні установи – традиційні центри суспільного збереження й використання інформації. З одного боку, вони дали відчутний поштовх усім напрямам бібліотечної справи, пов'язаним з удосконаленням обслуговування читачів безпосередньо в бібліотеках. З іншого – дали змогу розширити коло користувачів за межами бібліотеки за допомогою електронних засобів зв'язку. Посилення попиту на організовану інформацію за межами традиційного читацького кола бібліотек – у середовищі бізнесу, політики, владних структур, у процесі активізації всієї системи соціальних структур у рамках розвитку громадянського суспільства помітно змінює акценти в діяльності бібліотечних установ. Вони дедалі більше набувають ознак загальносуспільних інформаційних центрів широкого призначення.

Прихід у бібліотечну сферу електронних інформаційних технологій актуалізував проблему стандартизації електронної інформації, що у зв'язку з інтенсифікацією інформаційних обмінів набула зростаючого значення на всіх рівнях розвитку: міжнародного, національного та відомчих. Стандарти у цій сфері відображаються в детальних описах зразків, еталонів, моделей, що приймаються за вихідні для зіставлення з ними інших подібних об'єктів. Стандарт як нормативно-технічний документ встановлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації і затверджується компетентним органом [4]. Процес стандартизації уже понад 60 років активно використовується у бібліотечній справі. Починаючи з 70-х років ХХ ст. він зарекомендував себе ефективним інструментом організаційно-правового регулювання у сфері традиційних, насамперед друкованих, ресурсів.

Після здобуття незалежності України поступово і з великими труднощами розпочався процес створення системи національних стандартів. Зокрема, у 1994 р. Інститут прикладної інформатики НАН України за дорученням Держстандарту України підготував низку стандартів: ДСТУ 2392–94 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення»; ДСТУ 2394–94 «Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення»; ДСТУ 2395–94 «Інформація та документація. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальні

вимоги»; ДСТУ 2398–94 «Інформація та документація. Інформаційні мови. Терміни та визначення».

Розвиток електронних інформаційних технологій постійно вносить до цього процесу багато нових, раніше незнаних проблем. Враховуючи динаміку використання електронних ресурсів у всіх сферах суспільного життя, ці проблеми мають знайти своє вирішення вже найближчим часом.

Насамперед слід зазначити, що орієнтація України на співдружність із Заходом обумовила потребу поживлення процесу стандартизації з урахуванням специфіки інформаційних обмінів та характеру співробітництва, культурних обмінів тощо з країнами цього регіону. І хоча розробка міждержавних стандартів (міждержавний стандарт – регіональний стандарт, прийнятий Міждержавною радою зі стандартизації, метрології та сертифікації Співдружності незалежних держав) розпочалася ще в 1992 р., вони впроваджувалися лише у разі, якщо Україна приєднувалася до них офіційно.

Вихід перших національних бібліотечних стандартів засвідчив, що їх розробники не зовсім розуміли, що таке «правильний відповідник», тому в документах з'явилися не стільки еквіваленти, скільки «кальки» (дослівні переклади), а іноді й описові характеристики термінів, не завжди співвідносні з точним змістом оригіналу. Нині складності виникають з узгодженням вітчизняної терміносистеми з міжнародною. Це стосується впровадження, наприклад, міждержавних стандартів України, пов'язаних із нормативними документами Міжнародної організації зі стандартизації ISO. У цій групі є стандарти, перекладені українською мовою, але є й такі, що отримали переклад лише назви стандарту (титульної сторінки).

Слід зазначити, що в середовищі бібліотечних спеціалістів ще до кінця не усвідомлена важливість нинішнього, фактично стартового етапу формування корпусу стандартів для електронної інформації. Тому спостерігається поблажливе ставлення до змістової відповідності перекладених стандартів міжнародним (європейським) оригіналам. Гармонізований національний стандарт має відповідати нормам української фахової мови, зберігаючи при цьому ідентичність міжнародному (європейському) стандарту за технічним змістом, або маючи чітко визначені та пояснені національні відмінності. Тому фахівці наголошують, що слід

ретельно і зважено підходити до прийняття та впровадження в Україні національних стандартів, гармонізованих із зарубіжними.

Звертає на себе увагу той факт, що цілі напрями використання електронної інформації на сьогодні не мають належної повноти нормування. Так, потребує відповідної регламентації електронна бібліотека в сукупності її основних компонентів: електронний каталог, інформаційно-пошукова система, бази даних повнотекстових видань, інституційний репозитарій, електронні зали, система електронної доставки документів, система створення електронних навчальних матеріалів, яка забезпечує підсистеми (авторизація доступу, обміну, оперативного аналізу статистичної інформації).

У процесі каталогізації поряд з описом інформаційного змісту відповідного опрацювання потребують також фізичний носій ресурсу, засоби доступу та відображення, умови використання ресурсу, які пов'язані з його правовим статусом і вимогами щодо захисту авторського права.

Бази даних – широко досліджений інформаційний об'єкт. Однак при цьому не досить чітко визначено таке поняття як банк знань («масив інформації у формі, придатній до логічної і смислової обробки відповідними програмними засобами»). Невизначеним залишається у законодавчій базі України поняття «банк даних»[5].

Додаткового роз'яснення потребує визначення поняття «архівної копії веб-сайту». Найбільше запитань викликає у назві зазначеного інформаційного об'єкта, що пропонується віднести до складу НАФ, слово «копія». Як відомо, до складу НАФ можуть бути віднесені тільки оригінали документів. Винятком є ситуація, коли копія набуває статусу оригіналу внаслідок втрати оригіналу документа. Вся інша робота з копіями документів обмежується фондом користування, страховим фондом та їх створенням за відповідним запитом [6].

На думку спеціалістів, у галузі збереження архівних документів необхідно передусім впровадити базовий стандарт ISO 11799:2003 «Information and documentation – Document storage requirements for archive and library materials» (Інформація та документація. Вимоги до зберігання архівних та бібліотечних матеріалів), що визначає характеристики сховищ, які використовуються для довготривалого зберігання архівних та бібліотечних фондів, розміщення та конструкцію будівель, а також обладнання, що використовуються для збереження [7]. У сфері

керування документними процесами пропонується при цьому гармонізувати стандарти ISO серії 30 300 «Інформація та документація. Система керування документами», які є основою єдиної системи стандартів у сфері керування документацією.

Сьогодні потребує суттєвого вдосконалення нормативна діяльність щодо регулювання процесу надання громадянам електронних адміністративних послуг управлінськими структурами, запровадження ефективних моніторинрів цих послуг в електронній формі. Ця робота набуває особливого значення з огляду на розвиток процесу децентралізації, що супроводжується зростаючим значенням консультативної діяльності, необхідності створення ефективного зворотного зв'язку між владою та громадянами.

Ефективне формування інформаційної системи сучасного глобалізованого суспільства потребує гармонізації та впровадження в Україні і відповідних стандартів інформаційної діяльності, що мають охоплювати усі сторони цього процесу. Це актуальне та важливе завдання суспільного розвитку, необхідна умова формування збалансованого взаємовпливу глобального та національного інформаційного простору.

Література

1. Глобальные трансформации и стратегии развития / [О. Г. Белорус, Д. Г. Лукьяненко, О. М. Гончаренко и др.] ; рук. авт. кол. и науч. ред. О. Г. Белорус ; Нац. акад. наук Украины, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. – Киев : Ориане, 2000. – С.181.
2. Лисенко А. Особливості співіснування електронних та друкованих книжкових видань / А. Лисенко // Український інформаційний простір. – 2011. – № 20. – С. 241–246.
3. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – С. 37.
4. Делопроизводство (Организация и технологии документационного обеспечения управления) : учебник для вузов / Т. В. Кузнецова, Л. В. Санкина, Т. А. Быкова и др. ; под ред. Т. В. Кузнецовой. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 359 с.

5. *Копанєва В. О.* Формування фонду мережевих ресурсів у науковій бібліотеці (90-ті роки XX ст. – поч. XXI ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 27.00.03 / В. О. Копанєва ; НАН України; Національна б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2008.

6. Віднесення електронних інформаційних ресурсів до Національного архівного фонду. Аналітичний огляд / Держ. архівна служба України; Укр. наук.-досл. ін-т архів. справи та документознавства ; уклад.: Т. М. Ковтанюк, Н. М. Христова. – Київ, 2012.

7. *Калінічева Г. І.* Проблеми гармонізації в Україні міжнародних стандартів у сфері архівної справи та керування документаційними процесами / Г. І. Калінічева // Інформаційно-документаційне забезпечення сучасного суспільства : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. [м. Київ, 19–20 трав. 2016 р.]. – Київ : ДУТ, 2016. – С. 43–46.

References

1. Belorus, O. G., Lukianenko, D. G., & Goncharenko, O. M. et.al. (2000). *Globalnyie transformatsii i strategii razvitiia* [Global transformations and development strategies]. (p. 181). Kiev: Oriiane, 2000 [in Russian].

2. Lysenko, A. (2011). *Osoblyvosti spivisnuvannia elektronnykh ta drukovanykh knyzhkovykh vydan* [Features of the coexistence of electronic and printed books]. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir – Ukrainian Information Space*, 20, pp. 241–246 [in Ukrainian].

3. Onyshchenko, O. S., Horovyi, V. M., & Popyk V. I. et al. (2013). *Tendentsii vplyvu hlobalnoho informatsiinoho seredovyshcha na sotsiokulturnu sferu Ukrainy* [Tendencies of the influence of the global information environment on the sociocultural sphere of Ukraine society]. Kyiv [in Ukrainian].

4. Kuznetsova, T. V., Sankina, L. V., Bykova, T. A. et al. (2001). *Deloproizvodstvo (Organizatsiia i tekhnologii dokumentatsionnogo obespecheniia upravleniia)* [Clerical work (Organization and technologies of documentation support of management)]. Moscow: YuNITI–DANA [in Russian].

5. *Kopaniewa, V. O.* (2008). *Formuvannia fondu merezhevykh resursiv u naukovi bibliotetsi (90-ti roky XX st. – poch. XXI st.)* [Formation of a network of network resources in a scientific library (90 th years of the XXth century – beginning of the XXI century)]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 2008 [in Ukrainian].

6. Vidnesennia elektronnykh informatsiinykh resursiv do Natsionalnogo arkhivnogo fondu. Analytychnyi oghiad [Attribution of electronic information resources to the National Archival Fond. Analytical review] (2012). T. M. Kovtaniuk, N. M. Khrystova (Compilers). Kyiv [in Ukrainian].

7. Kalinicheva, H. I. (2016). Problemy harmonizatsii v Ukraini mizhnarodnykh standartiv u sferi arkhivnoi spravy ta keruvannia dokumentatsiinyimi protsesamy [Problems of harmonization in Ukraine of international standards in the field of archival affairs and management of documentation processes]. Proceedings from Information and documentation support of modern society : *Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 19–20 trav. 2016 r.) – All-Ukrainian Scientific and Practical Conference* (pp. 43–46). Kyiv [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.12.2017.

Alena Beregelska,

Junior Research Fellow,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Problems of Standardization of Electronic Information Resources

The problems connected with the process of standardization of activity in the field of electronic information exchanges are considered. In particular, the harmonization of the domestic terminology with the international in case of adoption and introduction of national standards in Ukraine. It is noted that the whole areas of electronic information using yet do not have the proper completeness of valuation. For example, electronic library demands proper regulation in the totality of its main components, and normative activity on regulating the process of providing electronic administrative services to citizens, as a result of significant improvement is required.

Keywords: electronic information resources, standardization, library, electronic publications, international information cooperation, electronic library.